

Tema 2. Secolul al XX-lea – între democrație și totalitarism. Ideologii și practici politice în România și în Europa

A. Secolul al XX-lea – între democrație și totalitarism în Europa

La sfârșitul Primului Război Mondial dispar imperiile multinaționale – Imperiul German, Imperiul Austro-Ungar, Imperiul Otoman – și apar state naționale care optează pentru regimuri democratice sub forma monarhiei constituționale sau a republicii. Astfel, democrațiilor tradiționale precum cea engleză, li se adaugă tinerele democrații ale unor state lipsite de o tradiție în acest sens – Germania sau Italia.

Democrația se caracterizează prin următoarele practici politice: suveranitatea poporului, separarea puterilor în stat, pluralism politic, respectarea drepturilor și libertăților cetățenești.

Un model politic democratic este cel britanic. Astfel, în Marea Britanie democrația este argumentată prin introducerea votului universal în anul 1918, fapt ce susține suveranitatea poporului. Puterile în stat erau împărțite astfel: puterea executivă aparținea Cabinetului, cea legislativă era exercitată de Parlamentul bicameral – Camera Lorzilor și Camera Comunelor, iar cea judecătorească, de instanțe judecătorești. Monarhul avea o funcție de reprezentare, fără a se implica în funcționarea instituțiilor. Pluralismul politic se explică prin coexistența unor mari partide, Partidul Conservator și Partidul Laburist, care alternează la guvernare.

Din cauza nemulțumirilor legate de semnarea tratatelor de pace, plata reparațiilor de război și declanșarea Marii Crize Economice, multe dintre tinerele democrații sunt îngenunchiate de totalitarism.

Totalitarismul cunoaște două forme de manifestare: de stânga, comunismul, și de dreapta, fascismul și nazismul. Totalitarismul se caracterizează prin următoarele practici politice: prezența unui conducător, a unui Partid și a unei ideologii; controlul statului asupra economiei; represiune și teroare; încălcarea drepturilor și a libertăților cetățenești.

Comunismul a fost formulat ca ideologie de către Karl Marx și Vladimir Ilici Lenin. Această ideologie susținea necesitatea unei lupte de clasă prin care conducerea celor puțini și bogați să fie înlăturată și să se impună o „democrație a proletariatului”, adică a clasei muncitorilor, bazată pe egalitatea între oameni.

Comuniștii au ajuns la putere în Rusia în urma Revoluției bolșevice din data de 25 octombrie 1917, iar liderul lor, Lenin, a scos țara din război, însă i-a epuizat resursele într-un conflict civil dintre „albi” și „roșii”, câștigat de cei din urmă. Astfel, în 1922 se proclamă URSS-ul.

Regimul politic comunist se caracterizează prin concentrarea puterii în mâinile unui conducător – Lenin/Stalin, care susține partidul unic – PCUS și ideologia acestuia – cea marxist-leninistă.

Cultul conducătorului se realiza prin cenzură ca mijloc de control asupra modului de a gândi și de a acționa al oamenilor, prin manifestații publice de proporții și de înregimentarea populației, obligată de la vârste fragede să facă parte din organizații pro-comuniste.

Controlul statului asupra economiei a presupus derularea proceselor de naționalizare, colectivizare și industrializare forțată; naționalizarea a însemnat trecerea întreprinderilor industriale, miniere și de transporturi la stat; colectivizarea a presupus trecerea terenurilor agricole în proprietatea statului, care organizează forme colective de producție, iar industrializarea forțată înseamnă dezvoltarea cu predilecție a unor ramuri ale industriei.

Regimul se menține la putere prin represiune și teroare, instrumentate prin intermediul pozițiilor secrete (CEKA/NKVD) și al închisorilor și lagărelor comuniste, cunoscute sub numele de *Gulagul Sovietic*.

O altă practică politică a fost încălcarea drepturilor și libertăților, precum dreptul la opinie, la libertate personală, la proprietate.

Fascismul a fost formulat ca ideologie în contextul nemulțumirilor față de prevederile tratatelor de pace, căci Italia, deși stat învingător, nu a primit teritoriile solicitate. Ca urmare, ideologia fascistă își propunea refacerea onoarei națiunii italiene după modelul Romei Antice, însuși numele său venind de la fascii, simboluri ale puterii în lumea romană. O altă idee a fasciștilor era organizarea economiei pe principii corporatiste.

În octombrie 1922 este organizat Marșul asupra Romei, manifestație prin care fasciștii doreau să atragă atenția asupra pericolului comunist. Ca urmare, regele Victor Emanuel îi încredințează puterea lui Benito Mussolini, care în doi ani capătă atribuții depline, luându-și supranumele de *Il Duce*.

Regimul politic fascist se caracterizează prin concentrarea puterii în mâinile unui conducător – Mussolini, care susține Partidul Fascist și ideologia acestuia, fascismul.

Cultul conducătorului se realiza prin cenzură ca mijloc de control asupra modului de a gândi și de a acționa al oamenilor, prin manifestații stradale și prin înregimentarea populației, în organizații precum *Dopolavoro* sau *Ballila*.

Statul organizează economia prin crearea sistemului corporatist, corporațiile fiind asociații ale patronilor și muncitorilor care înlocuiesc mișcarea sindicală și controlează Parlamentul.

Regimul se menține la putere prin represiune și teroare, ambele fiind organizate prin intermediul poliției secrete OVRA și a Tribunalului Special.

O altă practică politică a fost încălcarea drepturilor și a libertăților, precum dreptul la opinie și la libertate personală.

Nazismul a fost formulat ca ideologie de Adolf Hitler în lucrarea „Mein Kampf”, pe fondul nemulțumirilor Germaniei față de prevederile tratatelor de pace, a plății reparațiilor de război și a Marii Crize Economice.

Potrivit lui Hitler, lumea se împarte în rase superioare și rase inferioare, iar rasa superioară are nevoie de un spațiu vital din care pot fi înlăturate rasele inferioare. Așadar, ideologia nazistă avea un caracter ultranaționalist, antisemit, rasist și anticlerical.

În 1932, nașiștii câștigau alegerile, iar președintele Hindenburg îi oferă funcția de cancelar lui Adolf Hitler.

Regimul politic nazist se caracterizează prin concentrarea puterii în mâinile unui conducător – Adolf Hitler, care susține partidul unic, NSDAP, dar și ideologia acestuia, nazismul.

Cultul conducătorului era realizat prin cenzură ca mijloc de control asupra modului de a gândi și de a acționa al oamenilor, prin manifestații stradale și prin înregimentarea populației, în organizații precum *Tineretul Hitlerist* (ianuarie 1933).

Statul face investiții masive în industria de război, ce scot Germania din criză și o pregătesc pentru politica de expansiune.

Regimul se baza pe represiune și teroare, acestea fiind instrumentate prin intermediul poliției secrete GESTAPO, a organizației militare SS și a sistemului de lagăre și închisori.

Naziștii încalcă sistematic drepturile și libertățile cetățenești – Holocaustul a reprezentat exterminarea a 6 milioane de evrei, cărora li s-a adăugat și alte categorii socio-profesionale și etnice (handicapați, homosexuali, rromi) ce au fost trimiși în lagăre de concentrare și exterminare, precum lagărul de la Auschwitz.

Spre deosebire de fascism și nazism, care își încetează existența odată cu cel de-al Doilea Război Mondial, comunismul continuă să existe și se extinde în estul Europei, prin crearea blocului sovietic.

B. Secolul al XX-lea – între democrație și autoritarism în România

La sfârșitul Primului Război Mondial, România optează pentru un regim democratic, fundamentat pe Constituția din 1923. Forma de guvernământ era monarhia constituțională, parlamentară. Aceasta capătă noi dimensiuni odată cu introducerea votului universal masculin, ce presupune o lărgire a participării la viața politică a statului. Vorbim așadar despre suveranitatea poporului.

Puterile în stat erau separate și exercitate de instituții diferite. Puterea executivă era deținută de Guvern, care prin intermediul miniștrilor săi administrează politica internă și externă a statului. Puterea legislativă era deținută de Parlament, format din două camere: Camera Deputaților și Senat. Puterea judecătorească era deținută de instanțe. Regele se implica în buna funcționare a statului.

Pluripartidismul poate fi exemplificat prin existența partidelor politice: de centru (PNL, PNT), partide ale minorităților (Partidul German și Partidul Evreiesc) și partide extremiste de stânga (PCR) și de dreapta (Legiunea Arhanghelului Mihail). Drepturile și libertățile cetățenești erau respectate, fie că era vorba de drepturi civile (dreptul la opinie, la proprietate), fie că erau drepturi politice (dreptul la vot).

Democrația românească întâmpină dificultăți în perioada interbelică, odată cu Criza Dinastică. În 1925, prințul Carol renunță la prerogativele sale de moștenitor al tronului și regele Ferdinand îl declară succesor pe nepotul său, Mihai. În 1927, regele moare și cum Mihai era minor, se hotărăște crearea unei Regențe, formată din trei oameni politici ce aveau misiunea de a lua deciziile în stat. În 1930, profitând de nemulțumirile poporului față de Marea Criză Economică, Carol revine în țară, preia tronul sub numele de Carol al II-lea și se produce astfel Restaurația.

În perioada 1930-1938, Carol al II-lea încearcă să păstreze aparența unui regim democratic, deși el desfășoară o politică duplicitară în ochii electoratului. Ca urmare, în alegerile din 1937, niciunul dintre partide nu a reușit să obțină prima electorală (40% din voturi). Acest fapt i-a permis regelui să instaureze o guvernare autoritară, bazată pe Constituția din 1938. Regele devine astfel conducătorul absolut al statului. Un alt element de noutate îl reprezintă cel referitor la îndatoririle românilor, care îl precede pe cel referitor la drepturile lor.

Constituția din 1938 introducea votul universal, masculin și feminin (femeile pot vota, dar nu pot candida), însă numărul alegătorilor scădea din cauza creșterii majoratului electoral la 30 de ani.

În concluzie, Constituția din 1938 introducea în România un regim autoritar bazat pe cultul personalității (cenzură, propagandă, manifestații stradale), dar și pe dispariția pluralismului politic, căci regele hotărăște desființarea partidelor istorice și crearea partidului unic, Frontul Renașterii Naționale, de care depindeau toate funcțiile în stat.

În 1940, pe fondul pierderilor teritoriale, Carol al II-lea abdică, lăsând tronul fiului său, Mihai. Adevăratul conducător al statului era prim-ministrul, Ion Antonescu. Acesta impune, în perioada 1940-1941, statul național legionar, după ce legionarii (Garda de Fier) au fost singura grupare politică ce a acceptat colaborarea cu Antonescu. În ianuarie 1941, legionarii încearcă o lovitură de stat, dar Antonescu reprimă acțiunea și instaurează dictatura militară (1941-1944). Pe 23 august 1944, regele Mihai îl arestează pe Ion Antonescu, sperând că astfel va reuși să instaureze democrația interbelică. Însă, intrată în sfera de influență a URSS-ului, România va cunoaște un regim de tip totalitar comunist.